

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Розділ 1. ІННОВАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПРАВА

1.1. Поняття і сутність інноваційного права. Предмет, метод та принципи інноваційного права

Терміни

Предмет інноваційного права – суспільні відносини, що виникають в процесі інноваційної діяльності та пов'язані з різними етапами інноваційної діяльності, в тому числі з формуванням, поширенням та комерціалізацією інновацій¹.

Інноваційні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, пов'язані зі створенням, комерціалізацією інноваційних продуктів та їх реалізацією як інновацій, які виникають у процесі організації та здійснення інноваційної діяльності й закінчуються успішним упровадженням інноваційних продуктів як інновацій. Інноваційні правовідносини мають комплексний характер, об'єднуючи низку простих, однорідних відносин, які складаються протягом здійснення інноваційного циклу².

Інноватика – галузь знань, що включає методологію й організацію інноваційної діяльності³.

Інновація – нова або змінена сутність, реалізуюча або перезозподілююча цінність(вартість)⁴.

Інноваційна сфера – область діяльності виробників і споживачів інноваційної продукції (робіт, послуг), що включає створення й поширення інновацій⁵.

Інноваційне право оперую такими ж методами, як і більшість галузей права.

Загальний метод правового регулювання – це об'єктивно необхідна, така, що пронизує всі елементи системи права, закріплена виключно в правовій нормі (усіх її компонентах), система способів правового регулювання (дозвіл, вказівка, заборона) суспільних відносин з метою встановлення бажаного для держави стану волі суб'єктів у їх взаємодії один з одним, а також результатів їхньої поведінки.

¹ Фрончко В. Місце інноваційного права в сучасній системі права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 4 (12). С. 243. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/235>.

² Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. С. 8.

³ Гордієнко С. Г. Інноваційна діяльність: проблеми, сутність, змістовні складові та напрями удосконалення. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 2. С. 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_7_2_4.

⁴ ISO 56000:2020, IDT. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:56000:ed-1:v1:en:term:3.2.5>.

⁵ Гордієнко С. Г. Інноваційна діяльність: проблеми, сутність, змістовні складові та напрями удосконалення. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 2. С. 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_7_2_4.

Для розглядуваного загального методу характерне використання системи саме трьох способів правового регулювання (своєрідної тріади) – вказівки (позитивного зобов'язання), заборони і дозволу¹.

Галузевий метод правового регулювання – це особлива, неповторна трансформація загального методу правового регулювання, полягає в специфічному комплексі основних і додаткових способів правового регулювання, що існують тільки в системі конкретних галузевих правових норм, і першочергово взаємозумовлений, нерозривно пов'язаний з відповідною групою суспільних відносин – предметом правового регулювання, має відобразити такі розпізнавальні юридичні властивості галузі права: сполучення імперативного і диспозитивного способів правового регулювання при визначенні правового становища суб'єктів, порядок формування прав і обов'язків суб'єктів, особливості підстав виникнення, зміни і припинення відповідних суспільних відносин, особливості санкцій, закріплених у нормах даної галузі права².

Система методів окремої галузі права – це певний набір методів, що є переважним та/або специфічним при визначенні того, яким чином або способом регулюються суспільні відносини у певній сфері суспільного життя³.

Нормативно-правове регулювання

1. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. Дата оновлення: 09.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.
6. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 26.11.2015 р. № 991-XIV. Дата оновлення 05.12.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.
7. Про затвердження Порядку формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1094. Дата оновлення 05.12.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2003-%D0%BF>.

Використана література

1. Прилипко С. М., Гетьман А. П., Атаманова Ю. Є. та ін. Правове регулювання інноваційних відносин: монографія. Харків : Юрайт, 2013. 688 с.

¹ Чабаненко М. М. Загальноправовий та галузевий методи правового регулювання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. №. 11. С. 55-56.

² Там само.

³ Баранов. О. Методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2007. № 4 (16). С. 9.

2. Innowacje i transfer technologii Słownik pojęć. Pod redakcją Krzysztofa B. Matusiaka. Wydanie III, zaktualizowane. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa, 2011. 350 с.
3. Сімсон О. Інноваційне право як запорука сталого інноваційного розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 81–86. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2010_4/simson.pdf.
4. Фрончко В. Місце інноваційного права в сучасній системі права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 4 (12). С. 241–245. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/235>.
5. Сімсон О. Е. Інноваційне і креативне право: Право знань і творчості: монографія. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 264 с.
6. Фрончко В. Місце інноваційного права в сучасній системі права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 4 (12). С. 241–245. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/235>.
7. Інноваційний менеджмент: зб. навч. матер. Розділ 5.3 Методи реалізації інноваційної політики. 2015. URL: <https://library.if.ua/book/4/484.html>.
8. Гордієнко С. Г. Інноваційна діяльність: проблеми, сутність, змістовні складові та напрями удосконалення. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Том 7. № 2 (23). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_7_2_4.
9. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf>.
10. Чабаненко М. М. Загальноправовий та галузевий методи правового регулювання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. №. 11. С. 52–58. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nivif_2015_11_9.pdf.
11. Погребняк С. П. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 14–25. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2011_1_2.pdf.
12. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с. URL: https://pidru4niki.com/14170120/pravo/predmet_metodi_teoriyi_derzhavi_prava
13. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум, 2000. С. 262.
14. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2002. С. 254.
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 6-е вид. Харків : Консум, 2002. С. 135.
16. Баранов. О. Методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2007. № 4 (16). С. 8–12. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/07bomip.pdf>.
17. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.04; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 37 с.
18. Погребняк С. П. Основоположні принципи права: автореф. дис. ... д-ра. юр. наук. 2009. URL: <http://bihun.in.ua/ua/jushits/jurhit/article/680>.

Рекомендована література

1. Чмир О.С. Огляд наукових підходів до визначення суті та моделей інноваційної діяльності і трансферу технологій. Київ : УкрІНТЕІ, 2016. 120 с.

2. Атаманова Ю.Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Харків : ФІНН, 2008. 424 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Директмедиа Паблишинг, 2008. 355 с.
4. Єфімцева Т. В. Патентне право як інститут інноваційного права. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 58. С. 190–197. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlnu_yu_2013_58_29.pdf.
5. Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України. Харків : Факт. 256 с.
6. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

Коментар.

Інноваційне право як інститут права являє собою сукупність правових норм, що регулюють інноваційні відносини та інші тісно пов'язані з інноваційними, а також відносини щодо державного впливу на інноваційну діяльність шляхом встановлення правових вимог та економічних умов для здійснення інноваційної діяльності.

Оснoву інноваційного права складають норми різної галузевої приналежності: цивільні, господарські, адміністративні, фінансові, трудові та інші. При цьому в процесі взаємодії норм базових галузей права не відбувається їх механічного злиття, вони переробляються по суті під специфіку господарської діяльності, що і призводить до утворення нової своєрідною суті в системі права.

Незважаючи на те, що правові норми, що регулюють інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, мають комплексну правову природу, всі вони об'єднані єдиним началом – господарською діяльністю, якій властивий інноваційний характер. Виходячи з цього, інноваційне право являє собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини в сфері здійснення інноваційної діяльності та державного впливу на неї за допомогою гармонійного поєднання приватноправових і публічно-правових засад, яка в силу об'єктивних і суб'єктивних особливостей потребує єдиного правового регулювання. Наведене визначення розкриває поняття інноваційного права саме як підгалузі господарського права.

Щодо питання про відмежування інноваційного права від інших галузей, підходячи до цього питання діалектично, слід вказати, що межі між окремими галузями й інститутами не можуть бути абсолютними. Вони відносні, умовні і рухливі. Більшою чи меншою мірою це положення відноситься до всіх галузей права. Одні й ті ж норми можуть одночасно мати місце в різних частинах системи права. Особливо це слід віднести до таких галузей права, як трудове, земельне, екологічне, сімейне, фінансове, господарське та інші. Ця повторюваність норм в різних галузях, підгалузях та інститутах права випливає з того, що в реальній дійсності суспільні відносини між собою тісно переплітаються і не можуть бути механічно відірвані одна від одної.

До складу інноваційного права входять норми різних галузей, які за своєю природою є інноваційно-правовими, основними з них є норми права інтелектуальної власності, господарського та цивільного права.

Істотною роллю в регулюванні правовідносин інноваційної галузі відіграють міжнародні норми не тільки публічного, а й приватного міжнародного права. Особливістю інноваційного права є той факт, що його регулювання здійснюється в основному за допомогою безпосереднього застосування міжнародних договорів (у першу чергу, конвенцій).

При цьому потрібно зазначити, що результати інтелектуальної діяльності, права на які надані тим чи іншим особам національним законодавством і міжнародними договорами, називають об'єктами інтелектуальної власності. Отже, об'єкти інтелектуальної власності – це такі результати інтелектуальної діяльності, яким надана правова охорона. Переліки об'єктів, що охороняються інтелектуальною власністю закріплені в кількох міжнародних договорах.

Крім того, навіть конституційне право істотно впливає на норми інноваційного права, що визначається пріоритетним значенням норм даної галузі в правовій системі. Цей вплив визначається, в першу чергу, у контексті поділу предмету впливу між державною владою і органами місцевого самоврядування в контексті регулювання інноваційних правовідносин.

Принципи. У другій половині ХХ загальні принципи права також починають розглядатися як самостійна форма (джерело) права в сім'ї романо-германського права. Це визначається як один із важливіших аспектів еволюції сучасного романо-германського права¹.

Загальні принципи права надають правопорядку (в середині держави і на міжнародному рівні) його необхідний аксіологічний вимір; вони лежать в основі *jus necessarium* та вказують на цінності, які визначають правопорядок у цілому. Загальні принципи права формують підвалини не лише тлумачення та застосування норм права, а й самого процесу правотворчості; вони віддзеркалюють *opinion juris*, яка утворює основу для формування права².

Запропоновані такі ознаки основоположних принципів, як: втілення найважливіших цінностей, притаманних певній системі права; концентроване відображення результату розвитку права та визначення напрямків його подальшого розвитку; найбільш загальний характер; пріоритет перед нормами права; підвищена стійкість; самодостатній характер (з точки зору формальної визначеності) та ін.³

Методи. Одним з перших дослідженням методу правового регулювання займався Л. С. Явич, що визначає метод як «сукупність юридичних засобів впливу на суспільні відносини, які застосовує держава при правовому регулюванні суспільних відносин»⁴.

¹ Погребняк С. П. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 18.

² Там само. С. 21.

³ Погребняк С. П. Основоположні принципи права: автореф. дис. ... д-ра. юр. наук. 2009. URL: <http://bihun.in.ua/ua/jushits/jurhit/article/680>.

⁴ Явич Л. С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. Москва, 1961. 172 с.

В. М. Горшенев у статті «Поняття методу правового регулювання і його різновиди» зазначає, що метод правового регулювання – це «своєрідний спосіб впливу на суспільні відносини з метою їх врегулювання, що виражається у встановленні, за допомогою норми права, визначеного (можливого і належного) стану волі суб'єктів у їх взаємовідносинах один з одним, а також щодо бажаних результатів їх поведінки»¹.

На думку О. М. Вітченко, «загальний метод правового регулювання являє сукупність специфічних юридично – нормативних засобів впливу права на суспільні відносини, що дозволяють відмежувати правове регулювання від інших форм впливу права на суспільні відносини». «Галузевий метод правового регулювання – це сукупність юридичних прийомів, засобів, способів, що відбивають своєрідність впливу галузі права на суспільні відносини, спрямованих безпосередньо на формування і зовнішній прояв можливого і належного поведінки суб'єктів у відносинах, які урегульовані даною галуззю права»².

В. Д. Сорокін виводить поняття методу правового регулювання, використовуючи методологію системного аналізу, і розуміє метод правового регулювання як «сукупність юридичних прийомів, засобів, способів впливу соціальних управлінських систем, що входять у державний апарат, на соціально-правове середовище в цілому і на складові його елементи»³.

О. Ф. Скакун визначає метод правового регулювання як «сукупність прийомів, способів правового впливу на суспільні відносини» (яке відповідає на запитання «як?»)⁴.

У підручнику М. С. Кельмана та О. Р. Мурашина метод правового регулювання визначається як сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини певного виду⁵.

П. М. Рабінович відзначає, що метод правового регулювання – специфічний спосіб владного впливу держави на суспільні відносини, здійснюваний за допомогою юридичних законів⁶.

Методи може бути поділено на загальні, котрі використовуються в переважній більшості галузей права; часткові, що використовуються в частині галузей права; індивідуальні (специфічні), що використовуються тільки в конкретній галузі права. До загальних методів інформаційного права варто віднести диспозитивний та імперативний метод; метод автономії та рівності сторін; індивідуальний метод регулювання. До часткових методів інформаційного права варто віднести метод наказу, зв'язування, заборони, дозволу; метод узгодження, рекомендацій, координації, заохочення⁷.

¹ Горшенев В. М. Понятие метода правового регулирования и его разновидности. *Ученые труды Свердловского юридического института*. 1966. Вып. 5. С. 401

² Вітченко А. М. Метод правового регулирования общественных отношений. Свердловск, 1974. С. 45

³ Сорокин В. Д. Метод правового регулирования: Теоретические проблемы. Москва, 1976. С. 84.

⁴ Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум, 2000. С. 262

⁵ Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2002. С. 254.

⁶ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 6-е вид. Харків : Консум, 2002. С. 135.

⁷ Баранов. О. Методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2007. №4 (16). С. 10–11.